

ROZŠIŘUJÍCÍ INFORMACE

Znělec

<https://departments.fsv.cvut.cz/k135/wwwold/webkurzy/mikro/znelec.html>

Kamenolom

Kamenolom má tradici těžby od roku 1894 a v současnosti ho provozuje firma Dobet, s. r. o. Těží se zde kámen pro stavební účely.

Pověsti o trpaslících

K Mariánské skále se odedávna pojí pověsti o pokladech a skřítcích. Najdeme je v mnoha různých zpracováních, moderních i dobových, česky i německy psaných publikacích. Trpaslíky a Mariánskou skálu prý zkoumal i známý básník J. W. Goethe. Nacisté údajně věřili, že ve skále je ukryta zázračná zbraň (jejich víra vycházela z pověstí a legend o trpaslících, které jsou v Německu velmi rozšířené a populární). Nejnovějšího zpracování se pověst „Trpaslíci z Mariánské skály“ dočkala v knize Labská královna a máme i její filmové zpracování, kterému svůj kouzelný hlas propůjčil herec Pavel Liška.

Opál

Velmi vzácně se v Mariánské skále podařilo v několika vzorcích najít drahý opál, pro který je typická intenzivní opalizace. Vyskytuje se pouze v menších dutinách do 4 cm, kde nasedá na světle růžový natrolit. Obecný opál, který má bílou barvu a typický lasturnatý lom je v této lokalitě poměrně vzácným minerálem, ale vyskytuje se častěji než jeho drahokamová varianta. Objevíme ho ve větších dutinách, kde nasedá nejčastěji na natrolit nebo apofylit.

<http://strankymineraly.wz.cz/Clanky/Marianska%20skala/mariankaskala.html>

České středohoří patří spolu s Doupovskými horami k hlavním vulkanickým komplexům v České republice a i k modelovým oblastem evropského neovulkanismu. Ve třetihorách zde probíhala **sopečná aktivita**, která probíhala prakticky nepřetržitě po více než 20 milionů let – přibližně před 40 miliony až 16 miliony let. V Českém středohoří se vystříдалo několik etap sopečné aktivity, díky kterým vznikaly explozivní vulkány, rozsáhlé výlevy čedičových láv, žilná tělesa i značné objemy úlomkovitého sopečného materiálu. Docházelo k výlevům čedičových láv, a to často o velké tloušťce. Z těch se pomaleji uvolňovaly plyny a díky tomu vznikly v hornině dutiny, kde rostly zajímavé minerály. Typickými horninami vzniklými ve třetihorách jsou čediče a znělce. Dnešní panorama Českého středohoří může připomínat kužele někdejších aktivních sopek. Díky dlouhodobé erozi zbyly však z původních sopek často jen výplně přírodních drah magmatu a obnažená podpovrchová tělesa – což je právě případ Mariánské skály.

Ve třetihorách (cca 25–15 mil. let) podél úpatí dnešních Krušných hor vznikla mělká jezera, močály a rašeliniště, kde se po dlouhou dobu ukládal organický materiál, což vedlo ke vzniku **hnědého uhlí**. K nejuvýchodnější části severočeské hnědouhelné pánve náleží i blízké okolí Ústí nad Labem (Chabařovice, Varvažov, jezero Milada ad.). V celé oblasti je typická přítomnost uloženin těchto mělkých jezer s uhelnými či diatomovými vložkami, jež hojně obsahují fosilie.

V podloží sopečných hornin jsou v Českém středohoří přítomny starší druhohorní (křídové) sedimenty zastoupené **pískovci (slínovci a jílovci)** usazenými na dně mělkého moře před 90 miliony let, hlouběji jsou pak i **přeměněné horniny (ruly a fylity) a hlubinné vyvřeliny**, pocházející z období prvohor, řazené k tzv. krušnohorskému krystaliniku.

Ve čtvrtohorách docházelo při střídání dob ledových a meziledových k mrazovému zvětrávání a hromadění větrem navátých sedimentů, tzv. **spraší**, a také k ukládání štěrkopískových sedimentů na březích potoků a řek. V kaňonu Labe můžeme pozorovat, jak se řeka postupně zahlubovala a nechávala za sebou tzv. **říční terasy**. V různých výškách se v labském údolí zachovaly říční uloženiny z období starších čtvrtohor. Plošný rozsah říčních teras však není velký. Během čtvrtohor zde prohloubil tok Labe své údolí o více než 100 m. V chladných obdobích probíhalo intenzivní mrazové zvětrávání hornin. Skály se rozpadaly na kamenitou a blokovou suť, která se hromadila přímo na příkrých svazích nebo se hrnula až k úpatí kopců. Dodnes jsou v krajině nepřehlédnutelná mohutná **suťoviska**.

Vznik dutinových minerálů

Horniny vzniklé při třetihorní vulkanické činnosti jsou typické svými dutinami. Lávy se vylévaly i v relativně plochém bažinatém terénu s četnými jezery. Všudypřítomná voda způsobovala chlazení lávových proudů a díky tomu vznikala lávová tělesa o velkých tloušťkách, dosahující i desítek metrů. Z láv o velké tloušťce se pomaleji uvolňovaly plyny, proto mohly v dutinách uvnitř lávy narůst zajímavé minerály.

Josef Emanuel Hibschi

26. 3. 1852 Homole u Panny – 4. 11. 1940 Vídeň

Jedná se o nejvýznamnější osobnost spjatou s geologií Českého středohoří. Hibschi bývá také nazýván synem Českého středohoří. Když si jako mladý vědecký pracovník roku 1880 stanovil za svůj životní cíl geologicky složitě území Českého středohoří kompletně prozkoumat a popsat, zdálo se to být nemožným úkolem. On to však dokázal, a ještě mnohem více... Procestoval evropské oblasti mladého vulkanismu, zkoumal Vesuv, sestoupil do kráteru Etny, a to vše proto, aby co nejlépe pochopil pozůstatky sopečné aktivity v rodném kraji.

Přes 40 let (1890–1931) Hibschi podrobně mapoval terén našeho sopečného pohoří. Vytvořil 21 listů geologických map v měřítku 1 : 25 000 detailně popisujících horninovou stavbu Českého středohoří, mapy doplnil obsáhlými vysvětlivkami. Svým dílem se stal zakladatelem moderní neovulkanologie a uznávanou osobností evropské geologie. Hibschiho však nebylo lhostejné ani bezohledné drancování středohorské krajiny. Osobně se angažoval v zachování významných krajinných dominant. Před odtěžením zachránil například Panskou skálu u Kamenického Šenova či Vrkoč u Ústí nad Labem, podporoval zachování Střekova, Plešivce, Vrabince, Kozího vrchu u Mojžíř a dalších lokalit. V minulosti po něm bylo pojmenováno několik přírodních zajímavostí a také minerál hibschiit.

V depozitářích ústeckého muzea je uložena unikátní kolekce 6 313 kusů dokladových vzorků z geologického mapování Českého středohoří spolu se 7 543 kusy petrografických výbrusů. Dnes je jeho kolekce významnou součástí geologické podsbírky ústeckého muzea. Její osud byl však chvílemi dosti nejistý. Sbírkou vzorků k mapování shromažďoval Hibschi původně ve svém působišti, v zemědělské akademii v Děčíně – Libverdě. V roce 1902 soubor věnoval městskému muzeu v Ústí nad Labem. V období válečném i meziválečném ale sbírka ležela ladem a častokrát byla nesystematicky přemísťována, hrozila jí dokonce skartace. V 70.

letech se sbírky naštěstí ujala geoložka Milada Vavřínová, která ji odborně uspořádala a dokumentaci všech vzorků přeložila do češtiny.

Hibschit

Hibschit patří do skupiny granátů. Tento minerál poprvé popsal geolog Felix Cornu (1882–1909) roku 1905 ze znělce z Mariánské skály. Hibschit zde tvoří krystalky a častěji šedobílá zrna mikroskopické velikosti. Nálezy hibschitu jsou ojedinělé a v hornině je jeho přítomnost identifikována s využitím moderních laboratorních metod. V geologické podsбірce ústeckého muzea je několik starších vzorků hornin obsahujících hibschit.

Geologické mapy Českého středohoří

Geologické mapy Českého středohoří od Josefa Emanuela Hibsche se nachází ve fondu ústecké muzejní knihovny. Mapy nebyly precizností zpracování překonány a dodnes tvoří základ znalostí o neživé přírodě zdejší sopečné oblasti. Systematické geologicko-petrografické mapování území v měřítku 1 : 25 000 započal Hibsche již v roce 1890 a během detailního průzkumu terénu rozlišil různé typy třetihorních hlubinných hornin a řadu výlevných. Nalezené vzorky byly důkladně prozkoumány a zdokumentovány, získané informace zaneseny do mapových listů a popsány ve vysvětlivkách k mapám. Kompletní výsledky této mnohaleté systematické práce Hibsche a jeho týmu jsou obsaženy v souboru 21 listů map s vysvětlivkami, vydané v letech 1985–1930. Kolekci Hibscheových map zpřístupnila široké veřejnosti Česká geologická služba v Praze, která v roce 2009 vydala soubor jejich reprodukcí ve formátu A3. Kromě jednotlivých map detailního měřítka zpracoval Hibsche také komplexní přehlednou mapu celé oblasti Českého středohoří v měřítku 1 : 100 000.

Další zajímavosti

Vzorky natrolitu a apofylitu s analcimem na Mariánské skále objevil již před rokem 1824 ústecký městský lékař Johann Anton Stolz. Mariánskou skálu prokazatelně navštívil při svých pobytech v Ústí nad Labem v letech 1812 a 1813 básník a přírodovědec Johann Wolfgang Goethe, právě v doprovodu ústeckého lékaře a geologa J. A. Stolze.

Při těžbě kameniva dochází dodnes k objevům mnoha pěkných dutin s minerály. Jejich velikost se pohybuje v rozmezí 5–15 cm, výjimečně až 50 cm. Lokalita Mariánské skály je tradiční zastávkou sběratelů, a to zejména díky vstřícnému přístupu vedení firmy Dobet, s. r. o., která zde provozuje kamenolom.

zdroje:

<http://ceskestredohori.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/geologie/>

DVOŘÁK, Zdeněk, RADOŇ, Miroslav, SVEJKOVSKÝ Jiří, JANEČEK Oldřich, DVOŘÁK Pavel a FUCHS Petr. Minerály Českého středohoří. Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2017. ISBN 978-80-86475-25-7.

VAŘILOVÁ, Zuzana, ed. 140 let muzejnictví na Ústecku: slovníková příručka. Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2018. ISBN 978-80-86475-17-2. s. 55–58; 84–85; 218–219

KRUTSKÝ, Norbert. Život a dílo Josefa Emanuela Hibsche, in Sborník k 125. výročí narození Josefa Emanuela Hibsche, Teplice 1977. s. 7–19

<https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1997/cislo-11/josef-emanuel-hibsch-ndash-syn-sopecneho-pohori.html>

VAVŘÍNOVÁ, Milada. Hibschova sbírka Českého středohoří a památky na jeho dílo v ústeckém muzeu, in: Sborník k 125. výročí narození Josefa Emanuela Hibsche, Teplice 1977. s. 21–26

ČEJCHANOVÁ, Alena, CAJZ, Vladimír. Geologické mapy Českého středohoří Josefa Emanuela Hibsche, Praha 2009.

<http://strankymineraly.wz.cz/Clanky/Marianska%20skala/mariankaskala.html>

<http://lokality.geology.cz/1333>